

Periode 4 - Veenontginning en vroeg-maritieme ontwikkelingen (800 v. Chr. - 1250 na Chr.)

Toelichting op de landschapskaart

Aan het begin van deze periode was er in de wijde omtrek van het IJsselmeergebied sprake van een veenmoeras, met daarin enkele grote en meerdere kleine meren. In het noorden lagen vermoedelijk één of meerdere meren die via het Vlie afwaterden naar de Waddenzee en in het zuiden lag het Flevomeer of Almere dat afwaterde via het Oer-IJ. Daartussen lag, ter hoogte van de lijn Enkhuizen-Kampen, lange tijd nog een 'landbrug' van veen, het Almere Hoog genoemd.

Als gevolg van natuurlijke omstandigheden (windafslag, verslechterende afvoer via het Oer-IJ) ontstond omstreeks 400 voor Christus een opening in de landbrug zodat het Almere een afwatering kreeg naar het noorden. Het Oer-IJ estuarium slibde in de eeuwen daarna langzaam dicht, om omstreeks 200 voor Christus voorgoed te sluiten. In de periode daarna was de situatie lange tijd redelijk stabiel. In het noordelijke deel van het gebied was er via het Vlie sprake van getijde-invloed en mogelijk ook al wat verzilting. In het zuiden, in het Flevomeer was daar amper sprake van door de smalle opening in het Almere Hoog.

De mens had nog weinig tot geen invloed op het gebied. Voor veenontginningen in de IJzertijd of Romeinse tijd, zoals we die in Zeeland, Holland en Friesland kennen, zijn in en rond het gebied tot nog toe geen aanwijzingen gevonden. Een mogelijke reden daarvoor zou kunnen zijn dat dit soort ontginningen altijd in de directe omgeving van bewoond gebied (oud land) plaatsvonden en dat er in de IJzertijd en Romeinse tijd alleen kleine bewoningskernen in de directe omgeving lagen, zoals Wieringen, Vollenhove en mogelijk de eilanden Griend, Urk en Schokland. De (in)directe invloed van de mens op het landschap werd vanaf de 8^e eeuw na Christus wel duidelijk merkbaar. De verbinding vanaf de Waddenzee via het Vlie en langs de Friese kust naar het zuiden (Dorestad) met aftakkingen naar Medemblik en Wieringen was inmiddels uitgegroeid tot een belangrijke handelsroute die in de 9^e eeuw in handen kwam van de Noormannen. Tussen de 8^e en de 10^e eeuw werden de veengebieden in en rond het gebied in ontginning genomen waardoor er bodemdaling op gang kwam en de invloed van de zee kon toenemen. Door ontginningen in het gebied ontwikkelde het Marsdiep zich tussen de 10^e en de 12^e eeuw van een veenstroompje tot een zeegat tussen Den Helder en Texel. Het veengebied ten zuiden van Wieringen (de huidige Wieringermeerpolder) verdween daardoor in de golven. Ook op

andere plaatsen kregen veengebieden na ontginning te maken met kusterosie en overstromingen. Deze problemen werden alleen maar groter doordat het Almere Hoog steeds verder erodeerde en de zee (zout water, getijdeslag en overstromingen) zich ook in het zuidelijke deel van het gebied kon doen gelden. Vanaf de 10^e eeuw probeerde men de problemen het hoofd te bieden door bedijkingen, maar dit hielp maar ten dele. Voor de gehele kust bestaan verschillende historische bronnen en archeologische sporen die wijzen op verdrinken dorpen en ontginningen. Zo was Marken vroeger geen eiland, maar zat het aan Waterland vast. Aan de zuidkust is Oud-Naarden, gelegen op noordpunt van het Gooi, in de golven verdwenen en Schokland maakte deel uit van een veel groter veengebied. Doordat de veenpakketten in het IJsselmeergebied grotendeels zijn opgeruimd is het niet duidelijk waar allemaal ontginningen zijn verdrinken of waar onontgonnen venen zijn verdwenen. Dat het er vermoedelijk meer zijn dan we tot nu toe weten, lijkt wel zeker.

Oost, A.P., Popta, Y.T., 2020: *The development of the Western Wadden Sea due to the opening of the Marsdiep and Zuiderzee area*, (conference abstract)

Popta, Y.T., Cohen, K.M., Vos, P.C., Spek, T.: in voorbereiding. *Reconstructing medieval eroded landscapes of the Northwestern Zuyder Zee (The Netherlands): towards a refined palaeogeographical time series of the Noordoostpolder between AD 1100 and 1400. Landscape History.*

Vos, P.C., Van der Meulen, M.J., Bazelmans, J., Weerts, H.J.T. (red), 2018: *Atlas van Nederland in het Holoceen: landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam.

Heeft u vragen?

Bel dan 033 – 421 7 456 of stuur een mail naar info@cultureelerfgoed.nl.
www.cultureelerfgoed.nl

Teksten gerealiseerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed i.s.m. Mooi Noord Holland

Kaartmateriaal: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed i.s.m. Vestigia BV

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

November 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.